

ELŐSZÓ

A népesség számának, összetételének alakulása napjaink legizgalmasabb problémáinak egyike. Sokakat és sokféleképpen foglalkoztat, az érdemi tájékozódás azonban nem könnyű. Követve a közéleti vitákat, a társadalompolitikai döntéshozók megnyilvánulásait, válaszolva az újságírók kérdéseire, konzultálva az érdeklődő diákokkal – erre a következtetésre jutottak a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének munkatársai is. Úgy tűnik, csupán a bennfentesek szűk köre ismeri a kutatási eredményeket, így a közéleti vitákban ezek nem kapnak kellő súlyt. Ezért határoztunk úgy, hogy bizonyos rendszerességgel megjelentetünk egy olyan kiadványt, amelyben röviden és közérthető formában áttekintjük a népesedés valamennyi alapvető kérdését. A *Demográfiai Portré 2009* című kötet az első a sorban.

Amikor arra vállalkozunk, hogy szélesebb olvasóközönséghez jutatjuk el a releváns ismereteket, számunkra szokatlan megoldásokhoz folyamodunk. Így le kell mondanunk arról, hogy minden egyes állításunkat szakirodalmi hivatkozásokkal erősítsük meg, hogy maradéktalanul felsorakoztassuk a releváns elméleteket és módszereket. Ezekről a fejezetek végén közzétett szakirodalomból, honlapjegyzékből és szerzőink publikációiból nyerhetnek

további információkat az érdeklődők. Itt most arra törekszünk, hogy a népesedés folyamatairól minél közérthetőbben számoljunk be, és tegyük mai tudásunkat sokak számára hozzáférhetővé.

Azt tervezzük, hogy ezzel a publikációval háromévente jelentkezünk. Számolni kell ugyanis egyfelől azzal, hogy a demográfiai mozgások lassúak, másfelől azonban azzal is, hogy mai világunk gyorsan változik. Ezért látjuk a választott ütemezést a leginkább indokoltnak.

A kötet tematikája a széles körűen értelmezett népeségtudomány valamennyi fő területére kiterjed. Így foglalkozunk a demográfia klasszikus kérdésköreivel: a termékenységgel, a párkapcsolatokkal (nupcialitással), a halandósággal, az öregedéssel és a migrációval. Ezekre vonatkozóan az alapvető folyamatok leírására és értelmezésére összpontosítunk. Más, például a családpolitikát vagy a nyugdíjba vonulást tárgyaló fejezetekben a hazai intézményrendszer jellegzetességeinek a bemutatásán van a hangsúly. Nem marad ki a demográfia talán legtöbbeket érdeklő és vitákat kiváltó témája, a népesedés előreszámítása sem.

A fejezetek szerkezeti rendje egységes. Minden egyes téma tárgyalása során – a lehetőségekhez képest – tág teret kap a nemzetközi összehasonlítás. Ez a perspektíva ugyanis – meggyőződésünk szerint – elengedhetetlen a hazai sajátosságok megértéséhez. Különösen fontosnak tartjuk, hogy a hazai adatokat a nyugat-európai államokéi mellett a volt szocialista országokéival is összehasonlítsuk. Ami az idődimenziót illeti, jóllehet bennünket a mai viszonyok érdekelnek – és a demográfiában ezen az elmúlt két-három év értendő –, nem egyszer elengedhetetlen volt az azt megelőző időszak folyamatait is bemutatni. Azt tekintettük követendőnek, hogy az 1989–1990 óta eltelt

évek alapvető tendenciáit jelezzük, és csak nagyon indokolt esetben nyúlunk vissza ennél távolabbi időkre. Törekedtünk arra, hogy ne csupán az objektív mozzanatokat elemezzük, hanem bemutassuk ezek szubjektív vetületét is, azaz hogy miként gondolkodnak minderről az érintettek, milyenek a motivációik és értékeik.

A demográfiai eseményeket döntően idősorokra, statisztikai összefüggésekre alapozva értelmezzük. Kiadványunk mégis eltekint az adatok részletes bemutatásától. Erre a célra a KSH évente kiadott Demográfiai évkönyvét ajánljuk az Olvasó figyelmébe. Mi itt csak a legfontosabb folyamatokra szorítkozunk, és azokat is többnyire grafikusán ábrázoljuk.

A demográfiai egyes fogalmai nem mindig közérthetőek. Éppen ezért minden fejezet végére rövid „fogalomtár” került. Az itt közölt definíciókra a fogalom első megjelenésekor ^F betű hívja fel a figyelmet. A tartalmi összefoglaló – a hasonló jellegű kiadványok felépítését követve – az egyes fejezetek elején, „főbb megállapítások” című szó alatt található.

A népeségtudomány szerencsésnek mondhatja magát abból a szempontból, hogy az elemzésekhez rengeteg adat áll rendelkezésére, hogy a tárgyát alkotó események viszonylag egyértelműek, nemzetközi összehasonlításban is könnyen értelmezhetőek. Munkáinkhoz három alapvető, természetében különböző adatforrást használtunk. A születésekről, a házasságkötésekről, a válásokról és a halálózásról a Központi Statisztikai

Hivatal által rendszeresen gyűjtött és közzétett *népmozgalmi adatok* adnak hű képet. A másik fontos népesedési adatforrás a *népszámlálás*, amire tízévente kerül sor. A közbülső időszakokban mikrocenzusok segítik a népesedési folyamatok követését. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által kialakított, *Életünk fordulópontjai* című kutatási és adatgyűjtési program dinamikus elemzéseket tesz lehetővé, mivel periódikusan, 3–4 évente felméri az induláskor a mintába került személyek életkörülményeit és értékeit. Ez a munka kapcsolódik a *Generations and Gender Program (GGP)* nemzetközi kutatási projekthez, amelynek keretében több európai országban, egységes tematikát alkalmazva vizsgálják a fontosabb demográfiai jelenségeket. Az egyes fejezetekben természetesen más adatforrásokat is használunk, ezekre a vonatkozó helyeken mindig hivatkozunk. Az érdeklődők számtalan helyen és formában tájékozódhatnak az említett adatgyűjtésekről és kutatásokról, így azokkal itt részletesen nem foglalkozunk.

Reméljük, hogy kiadványunk sok szakma és foglalkozás képviselőinek igényeivel találkozik. Számítunk a társadalompolitikai döntéshozók, a kutatók, egyetemi oktatók, diákok, a sajtó érdeklődésére, de szintén haszonnal forgathatja majd a *Demográfiai Portré 2009*-et a laikusnak mondott, ám a népesedési események örömeiben és gondjaiban legfőképp érintett nagyközönség is.

Spéder Zsolt